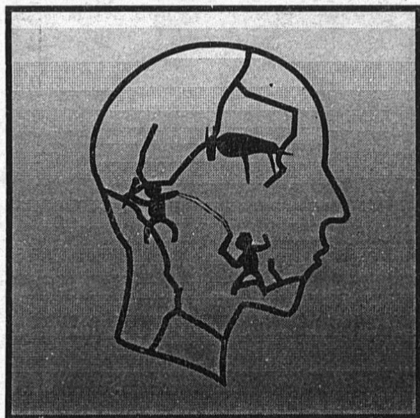
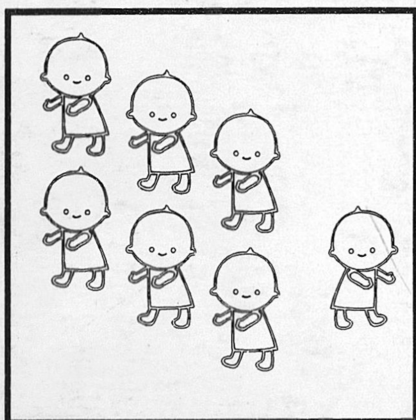
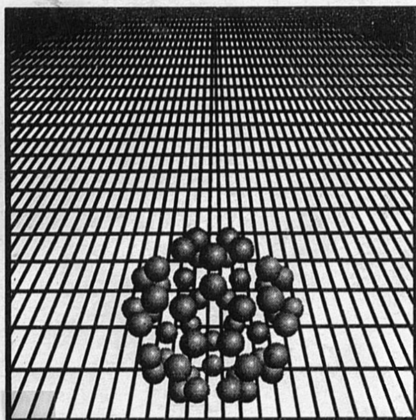
A szocializációs zavarok korai megelőzése

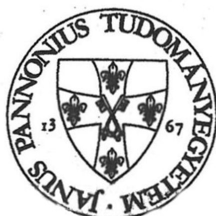

Kisgyermeknevelési Konferencia
Pécs 1992

Janus Pannonius Tudományegyetem BTK
Neveléstudományi Tanszék

Szocializációs zavarok korai megelőzése

primér prevenció a 0-3 éves korosztály körében,
valamint;
A szakemberképzés lehetőségei és feladatai
a korai megelőzés érdekében

A kötetet szerkesztette: Dr. Komlósi Ákos

A kötet a Pro Renovanda Cultura Hungariae
támogatásával készült.

Kisgyermeknevelési konferencia
Pécs, 1992.

Kiadja: Janus Pannonius Tudományegyetem BTK Pedagógiai Tanszék
és Comenius Oktatásszervező BT
Felelős kiadó: Dr. Vastagh Zoltán
ISBN 963 641 304 5
Nyomda: Carbocomp KFT - Pécs
A kötet a Pro Renovanda Cultura Hungariae támogatásával készült.
készült 500 példányban.
1993

TARTALOMJEGYZÉK

Ambrus Attiláné Kéri Katalin

A kisgyermeknevelés története Nyugat-Európában

(Adalékok a középkortól a XIX. sz. végéig)

"A gyermek szeme a jövő tükre.

Jaj annak, aki elhomályosítja."

(Juhász Gyula: Holmi

In: Bölcsességek könyve, 2. 466. o.)

"Íme az ártatlanság kora,
Ahová vissza kell térnünk,
Hogy élvezhessük az eljövendő jókat,
Ami egyetlen reménységünk,
A kor, melyben minden megbocsáttatik,
A kor, mely nem ismeri a gyűlöletet,
Melyben nem érhet bennünket bánat,
Az emberi élet aranykora,
A kor, mely legyőzi a poklokat,
A kor, melyben az élet nem szenvedés,
A kor, melyben a halál nem riaszt,
Mert nyitva áll az ég
Az Egyház e zsenge hajtásai előtt,
Kiket gyengéd és kedves figyelem övez,
S az ég haragja sújtja azt,
Ki őket megbotránkoztatja."

F. Guérard egyik, gyemekjátékokat ábrázoló metszetének felirata a XVII. századból.

(In: Ph. Aries: Gyermek, család, halál - Gondolat, Bp., 1987. - 144. o.)

Dolgozatunk fő kérdése, hogyan nevelték a kicsi gyermekeket a korai Nyugat-Európában, hogyan gondoskodtak róluk szüleik vagy az állam. Erre a kérdésre nagyon nehéz még megközelítőleg is választ adni, hiszen az egykori életviszonyok vázolása komoly akadályokba ütközik. A legfontosabb probléma a források hiánya. A kutatást nehezíti továbbá az, hogy a meglevő források –naplók, festmények, orvosi szakkönyvek –gyakran nem a lényeget emelik ki, szubjektívek, esetenként csak szimbólumai a vizsgált kérdéskörnek. Gyermekekről olvasni leginkább a nőkről, anyákról írott munkákban lehet, mintegy "mellékesen".

Témánkra vonatkozóan korszakot választani és behatárolni is meglehetősen nehéz, mégis úgy gondoljuk, a középkori Európa bemutatásával kell kezdenünk, annak hangsúlyozásával, hogy az ókor maradandó nyomokat hagyott a kisgyermekek középkori nevelésével kapcsolatosan. (1)

A XII-XIII. századtól nyomon követve a változásokat, a XIX. század végére bontakozik ki előttünk a gyermekség valódi megbecsülése, a csecsemőgondozás szakszerű, máig ható alapszabályainak alkalmazása.

Rendkívül fontos a gyermeknevelés történetével foglalkoznunk, ha korunk gyermekeinek használni szeretnénk, hiszen az évszázados tapasztalatok számos vonatkozásban ma is példa értékűek, olykor követendő, máskor elvetendő példák.

Valamennyi direkt vagy közvetett forrás bizonyságul szolgál arra a tényre, hogy a kisgyermek nem volt mindig boldogan várt teremtmény a világ ezen európai részén sem. Közhely ma már, hogy a középkor "kis felnőttnek" tekintette a gyermeket, számos festményről (pl. Velazquez) felnőttruhás apróságok néznek ránk. A gyermek, akiben egy rosszul sikerült felnőttet látunk, nem ért sokat, élete nem volt nagy érték, hiszen a legtöbb kisgyermek a pár hónapos kort sem érte meg, emiatt az újszülötteket igyekeztek mielőbb megkeresztelni; IV. Benedek pápa még a méhen belüli keresztelést is elrendelte, hogy a hüvelybe fecskendezett keresztvíz még megszületése előtt megvédhesse a kisdedet az elkárhozástól. (2)

A születés után aztán már az egyház sem védte a csecsemőket, hacsak nem számítjuk ide a szülés közben és után mondott imádságokat. Ha a gyermekekkel való mostoha bánásmód gyökereit keressük, véleményünk szerint feltétlenül időznünk kell pár pillanatot a szülésnél. A

terhesség és maga a szülés óriási teher, valóságos kínszenvedés volt a korabeli asszonyok számára, amelyet nemcsak a maihoz hasonló fájdalmak, de a középkori orvosi módszerek is okoztak. A várandós nőket a 7. hónaptól szigrú böjtre fogták. (3)

A szülésnél segédkező bábák –bár az ókorban oktatásban részesültek –a középkorban általában írástudatlan asszonyok voltak, akik a latin nyelvű orvosi könyveket nem érthették meg; a szülés közben misztikus szertartásokat végeztek. (4)

Évszázados változások eredményeztek csak bizonyos javulást e tekintetben, amiről Zumthor is írt, Hollandia történetét tanulmányozva. (5)

Az orvosok vagy bábák "műszerei" is megtették hatásukat: a nők rettegtek a szüléstől, a férfiak pedig emiatt valami "sátáni" dolognak tartották évszázadokon át ezt a csodálatos, mégis a világ rendjéhez tartozó természetes eseményt.

A tévhitek, a fájdalmak azt eredményezték, hogy mindezért a szülők gyakran mintegy a kisgyermeket hibáztatták, önálló egyénisége és igényei elismerése helyett szörnyűségekkel tele gyermekkorral jutalmazták.

(Az eddig elmondottakból a napjainkra levonható legfőbb következtetés az, hogy a gyermek születését elő kell készíteni; nemcsak biológiai, de pszichológiai értelemben is felkészült, érett szülőkre van szükség boldog kisgyermekek neveléséhez.)

A csecsemők, ha koraszülöttek voltak, semmi jóra nem számíthattak; még a XVIII. sz.-i nagy szülészmesternek, John Hunternek is az volt a véleménye, hogy sorsukra kell bízni őket. Ugyanakkor néhány feljegyzés szerint már a középkorban is akadt rá példa, hogy a piciket frissen leölt állatok belsőségei közé helyezték, hogy a hidegtől óvják őket. (6)

Ha a kisgyermek túlélte a szülést, és megkezdték táplálását, a szoptatást általában nem az anya végezte. A jómódúaknál azért volt ez így, mert féltették saját testüket, és a tej mint titokzatos testnedv (a vér mellett) évszázados iszony és viszolygás tárgya volt. (7)

A szegény nők viszont azért nem szívesen szoptattak, mert számukra ez óriási kiesést jelentett a munkából.

Több nyugat-európai kutató megállapítása szerint a szoptatást egészen a XIX. sz. végéig dadák vagy dajkák végezték. (8)

A dajkát a gazdagabbak a házhoz fogadták, különben pedig általános volt, hogy a gyermeket adták a dajkának, sokszor vidékre, falura, ahol a bérdadák –hogy több pénzhez jussanak –gyakran egyszerre több babát is tápláltak. Az így nevelt csöppségek közül számos korán meghalt, hiszen nem jutott elég tej, és nem is törődtek velük. (9)

Az óriási elhalálozás ellenére a szülők gyakran választották a gyermeknevelés eme "kényelmes" módját, és hibáztatták is nyakra-főre a gonosz, mocskos, erkölcstelen dadákat, holott pusztán arról volt szó, hogy mindezzel a saját lelkiismeretüket próbálták lecsillapítani. Amint Kaari Utrio írta: "A szoptatós dajkák bűnbakok voltak: a szülők ismerték azokat a körülményeket, amelyekbe gyermeküket taszították, és tisztában voltak a valószínű végkimenettel is, gyermekük halálával." (10)

Az édesanyáknak amiatt is dajkát kellet csecsemőjük mellé választaniuk, mert a közvélemény élesen ellenük fordult. Ha szoptattak, "disznónak" tartották őket, és a közvélemény befolyásolta az európai férjeket is, akik a szoptatást "szexuális stopnak" tekintették –mindent megtettek hát, hogy saját gyermekeikkel vetélkedjenek feleségük kegyeiért. A legjobb módszer volt tehát az apák és anyák számára a gyermek eltávolítása a háztól –a szoptatás idejére.

(Napjaink vonatkozásában is mintha nem lenne minden rendben még a szoptatás körül. Vitathatatlan tény, hogy az anyatej a legjobb, legfőbb és legelső táplálék a csecsemők számára, mégis, a modern kereskedelem pótszerekkel igyekszik ezt, az élet fő forrását, helyettesíteni. A kor divatjáról nemcsak a középkorban, de később is, ma is beszélhetünk, és kell róla beszélnünk. Elsősorban azért, hogy felülkerekedjünk rajta. Az anyaság érzését, a szoptatás fontosságát hangsúlyozni kell, és ideje tanulni az évszázadok negatív tapasztalataiból.)

Amikor a szoptatás ideje befejeződött, a –még életben maradt –kisgyermekeket újra a szülői házba vitték, ahol többnyire az édesanya nevelte, bár a jobb módú európai családok dadát fogadtak.

Több szerző tollából olvasható, hogy a kisgyermeket mai nevelési-ápolási eszményeinkhez képest meglehetősen furcsán gondozták. Nagyon szorosan pólyázták be, hogy kezeit-lábait ne mozgathassa (11); mivel

gyakran a tüdejét is elszorították, a csöppség szinte félájult állapotban vészelte át napjait. (12)

Gyakran a szülők még altató orvosságokat is adtak csecsemőjüknek, mert így az nem zavarta őket sem napi munkálkodásukban, sem éjszakai pihenésükben. Mindezek a módszerek évszázadokon át tartották magukat. A múlt század végén éppúgy széles szalagokkal tekergették be a kicsiket, mint például a reneszánsz idején. Bäder Andor szerint ez amiatt volt, mert azt hitték, a csecsemő tagjai így formázhatóak, és a szoros betekeréssel próbálták kezüket-lábukat egyenesíteni. (13)

Csak a XVI. sz.-tól lett lazább a babák pólyája. Kb. 9 hónapos korukig tartották pólyában a piciket, utána pedig megpróbálták erővel járni tanítani, hiszen a gyermekek mozgásigénye eddigre megnövekedett, lekötözni már nem lehetett őket; a csetlő–botló kicsik pedig zavarták szüleiket. Valóságos kínzóeszközként tűnnek fel mai szemmel a járás tanítására szolgáló egykori szerkezetek. Olyan járószékeket alkalmaztak például, amelyekben belül hegyes fatüske volt, és amikor a kisgyermek elfáradt és összeroskadt a székben, a tüske újra járásra ösztökélte.

Zumthor is arról számol be, hogy a gyermeket járásra tanítás közben a korabeli Hollandiában is "Barbár felszerelés óvja az ütésektől és a csonttorzulásoktól: bőrsapka, vas- és ólomdarabokkal merevített, szűkre varrt halcsontos fűző a ruha alatt. 1620 óta egyre többen tiltakoztak e szokás ellen." (14)

A kisleányokat mindenképpen már a pólya után azonnal fűzőbe szorították, ami bőrből, csontból, fából vagy vasból készült. (15) Ez nemcsak kellemetlen érzést okozott a gyermekeknek, de gyakran a növekedésüket is akadályozta, sőt a 2 éves Elizabeth Evelyn belehalt, mert a tüdejét összenyomta a mellcsontja. (16)

A gyermekek mosdatása is meglehetősen furcsa a XX. sz.-ból visszatekintve. A csecsemőket ugyanis nem vízben fürdették jó ideig, hanem "a jómódúak rózsaolajjal, a szegényebbek borral és vajjal kenegették." (17)

A gyermekeket csak akkor verték meg, ha szüleik ágyába piszkították. (18)

Ezt próbálták is a felnőttek mindenféle módszerrel megakadályozni –a gyermekek már első életévükben több ezer beöntést kaptak. A bili használata csak a XVIII. század végétől kezdve terjedt el Európában, és szigorúan büntették azt a kisgyermeket, aki nem akart egyszeriben rászokni. (19)

Nem kell azonban csodálkoznunk a korai higiéné állapotain, hiszen maguk a felnőttek sem törődtek testük tisztántartásával. Ápolták u-gyan arcukat különböző krémekkel és festékekkel, házaikban azonban piszok és szenny volt. Elég emlékeztetnünk a versailles-i kastély rizs-poros arcú, fehér parókás lakóira, akiknek hajában (a paróka alatt) tetvek tanyáztak, és szobáikban máig is érezhető az emberi ürülék és vizelet bűze.

Ennél a ténynél a tisztálkodással kapcsolatosan is megállapítható, hogy a felnőttek saját korukon és saját szokásaikon nem tudnak felül-kerekedni gyermekük nevelésekor sem. Ha önmagukra nem igényesek, ha saját testük, ruházatuk tisztántartására nem fordítanak gon-dot, gyermekeik esetében sem teszik ezt meg.

Évszázadok orvosi tapasztalatai és eredményei kellettek ahhoz, hogy az emberek tisztaságot teremtsenek maguk és kisgyermekeik környe-zetében.

(Sok esetben ez ma is csak a közvetlen környezetre, a lakásra vonat-kozik, másutt sokan joguknak érzik a "piszkítást".)

A tisztaság, a gyermekápolás természetesen az emberek anyagi álla-potától is függ, hiszen lehetetlenség volt rendet tartani például egy középkori francia jobbágykunyhóban, ahol nemzedékek éltek együtt a földbe ásott egyetlen helyiségben, ahol a füst az ajtón át távozott. Ilyen körülmények között a tisztaságnak még a látszatát sem lehetett meg-teremteni.

Csak a XVI. sz. végétől kezdett elterjedni a mindennapos fürdetés is, de igazán csak a XVIII-XIX. századi szakkönyvek tűzték ezt célul az édesanyák elé.

A kicsik nevelése az iskoláskor eléréséig meglehetős teher volt a szülők számára. A néhány éves gyermekeket, attól kezdve hogy járni és be-szélni megtanultak, felnőttként próbálták kezelni, ám ez többnyire nem ment. A szigorú –a mainál sokkal vérmesebb –fegyelmezési mód-szerek és a felnőttes öltözékek ellenére a gyermekek akkor is játszani

akartak és játszottak is. Játékaikban éppúgy a felnőttek tetteit és tulajdonságait próbálták utánozni, mint manapság. Első játékaik közé tartozott a falovacska, a karika, a csontok, a kövek és minden egyéb, játékszerré álmodható eszköz. A játékokról a korabeli festmények némelyike és néhány irodalmi mű ad eligazítást. Cornelis Dusart "Kintornás táncoló kutyával" című XVII. sz.-i képén például a mutatvány megszemlélésére összeszaladt kis utcagyerekeket láthatunk. Feltűnő, hogy ruhájuk éppen olyan, mint a felnőtteké, arckifejezésük sem gyermeki, csupán ábrázolt testméretük. (20)

Zumthor jegyezte meg, hogy a XVII. sz.-i Hollandiában az utcai, a "szabadtéri" nevelés egyedülálló jelenség volt az akkori Európában; a gyermekek (a 3-6 éves korúak) naphosszat az utcán játszottak, és olyannyira pimaszok voltak, hogy még közbotrányt is okoztak. (21)

Gyermekekről szólva nem feledkezhetünk meg Bruegel "Gyermekjátékok" (1560) c. festményéről, amelyet sokan, sokféleképpen értelmeztek, elemeztek már. A képen sok gyermek játszik karikával, búgócsigával, kézimalommal, spárgával, gólyalábakkal, és rúdon lovacskáznak is. Bruegel kis alakjai - hasonlóan a kor más mestereinek műveihez –felnőttes arcúak, szinte majomszerűen csúnyák. A híres francia történész, Delumeau feltette a kérdést: bizonyos-e, hogy valóban gyermekek láthatók a képen, és nem a felnőtt élet szimbolizálása mindez? (22)

Az irodalmi források közül felidézhetjük például Heroard XIII. Lajosról írott életrajzát, amelyből kiderül, hogy a kisfiú alig múlt egy éves, amikor már csörgőkkel, falovacskákkal, kereplővel játszott és "pörgettyűjét rázogatta". (23)

Két éves és 7 hónapos korában, Sullytól egy babákkal tele hintót kapott ("Szép tö-tö baba").

Hat évesen még mindig babázott. Egészen kicsi korától zenélésre tanították, és már 4 évesen írt és olvasott. Egyik kedvenc játéka volt a papírkivágás. (24)

Természetesen a leendő király nevelése és játékai nagy mértékben eltértek más társadalmi rétegek gyermekeinek foglalatosságaitól. Rá nevelők, dadák, szolgák egész hada figyelt, kicsi korától tanítók vették körül.

Az alacsonyabb társadalmi származású kicsikre legfeljebb a szüleik figyeltek, ez azonban nem jelentett magasröptű, pedagógiai célzatú, tudatos nevelést, inkább kemény fegyelmezést, sokszor testi fenyítést. Mivel a gyermek születésétől fogva tökéletlen lény volt a felnőttek szemében, a középkor általános felfogása szerint veréssel kellett hibáit korrigálni. Utrio idéz egy esetet, amely szerint egy angol előkelő hölgy megölte hétéves lányát. "Már egy ideje verte őt szíjjal, amikor férje, megelégelvén a gyermek szörnyűséges üvöltését, odament, hogy lecsendesítse feleségét. Az anya oly erővel vágta le a földre a gyermeket, hogy betört a koponyája, a kislány csak négy órával élte túl az eseményeket." (25)

Delumeau felidézi Thomas Platter visszaemlékezését saját gyermekkorára, aki anyja keze alatt nevelkedett, és elég keményen fogták. Platter egy alkalommal szüretelni segített – még kisgyermekként –, túl sok jégvert szőlőt evett, borzalmas gyomorrontást kapott; anyja mindössze ezt mondta neki nevetve:"... ha tetszik hát robbanj szét! Minek ettél ...?" (26)

A gyermek idegeit rémtörténetekkel "edzették", szellemek, szörnyek, halottak felemlegetésével altatták őket, rossz kinézetű babákkal és álarcokkal ijesztgették. Kényszerítették őket arra, hogy halottat, kivégzést nézzenek meg (27) – erre alkalom ugyan bőségesen nyílott a középkorban és később is.

(A kisgyermeknevelés mai alapelveit megteremteni nem volt könnyű. Elsőként vegyük például a játékszereket. Közülük számos egészen ősi, és kiegészül mostanában újakkal – vagy újnak kikiáltottal. Helyes megválasztása (legyen kreatív, egészségre ártalmatlan, színes stb.) nagyon jelentős a gyermek jellemének, ügyességének fejlődése szempontjából. Utána nézzük rögtön a fegyelmezés kérdését. Történészek és neveléstörténeti kutatók sora idézi fel viszoyogva a korabeli nevelés "kínzó" eszközeit és módszereit. A korbács, a bot, a pálcsa, a vizes rongy nem is olyan régen merültek csak feledésbe, és számos családban ma sem "csak emlék" az effajta rendreutasító eszköz. Az iskolákban már csak extrém esetekben találkozhatunk brutális tettlegességgel, a szülők részéről azonban ez még gyakori nevelési módszer. A kisgyermekekkel foglalkozó valamennyi személynek, csecsemőgondozónak, óvónőnek, védőnőnek és gyermekorvosnak alaposan oda kell figyelnie, hogy a "szárnyai alá" tartozó kisgyermekkel ne történhessen

semmi ilyesmi, különösen a veszélyeztetett, alkoholizáló szülő(ke)t magába foglaló családokra kell figyelmet fordítaniuk.)

Számos kutató, nemcsak történészek, de szociálpszichológusok, szociológusok is töprengenek azon, hogy mi volt a legfőbb oka a középkorban, de az újkorba átvezető reneszánsz idejében is, a gyermekekkel szemben tanúsított magatartásnak, az elterjedt nevelési formáknak. Valószínűnek látszik, ezt többen elfogadják, hogy maga az élet –különösen a kicsi gyermekeké, csecsemőké –nem volt túlzottan nagy érték, legalábbis a mai értelmezésünk szerint. Nyugat-Európában a gyermekeknek kb. 1/4-e meghalt 1 éves kora előtt, további 25%-a pedig még 14 éves kora előtt. (28) Utrio Európa északi vidékeire vonatkoztatva még rémisztőbb adatokat közölt. Ott a gyermekeknek 30-40%-a nem érte meg az 1 éves kort sem. (29)

Fennmaradt írásos dokumentumok bizonyítják, hogy nem ritkán egy-egy családban két gyermeknek is ugyanazt a nevet adták, mert úgy gondolták, egyikük úgyis meghal fiatalon.

A XV–XVIII. századból egyaránt elképesztő halálozási statisztikák maradtak ránk; a pusztító járványok a nemesi és királyi családokat sem kímélték. (30) Amint azt Braudel írta, csak a XVIII. századi nagy fellendülések után kezdte Európa kiheverni a járványokat, éhínségeket. (31) Ettől a századtól kezdve az érdeklődés a születés, az élet, a gyermek felé fordult. Természetesen ez nem egy pillanat alatt lejátszódó esemény volt, hanem hosszas folyamat, amelynek gyökerei a középkorig nyúltak vissza. A gyermek, a család tisztelete már a XV–XVI. századi ábrázolásokon tetten érhető. (32)

Az anyaság és a gyermekség elfogadása és nagyra értékelése nem azt jelentette, hogy az addig mogorva, érzéketlen, nemtörődöm szülők egycsapásra családcentrikussá és gondos ápolókká, nevelőkké váltak, inkább beszélhetünk az életkörülmények átalakulásáról, az orvostudomány fejlődéséről, mindennek köszönhetően a gondolkodás átalakulásáról. A századok múlásával az embereknek több idejük, energiájuk és igényük lett gyermekeik nevelésére.

A XVI. századtól már eltűnt az a nyugalom, amely addig a kisgyermekek halálakor uralkodott. A XVII. századtól kezdve ennek kézzelfogható jele lett, hogy az előkelő származású halott gyermeket önálló sírban helyezték nyugalomba. (33)

(Korábban édesanyja vagy más felnőtt lábaihoz tették, a szegényebb kisgyermekeket pedig a – városokban – szüleik el sem temették, csak az utcára tették.)

Aries úgy vélte, hogy az a folyamat, amely valahol már a XIII. században elindult (l. festmények, Jézus és a Szűzanya mint gyermek és édesanyja szimbóluma) és a XVIII. századra tetőződött, és a gyermek tiszteletét hozta, nem volt más, mint "a gyermeki személyiség iránti megnövekedett figyelem, (amely) az erkölcsök mélyebb krisztianizálódásához kapcsolható." (34)

Mme de Sévigné leveleiben, 1672-ben kedvesen, szeretettel írt csöppnyi leányunokájáról, és ettől az időszaktól kezdve gyakoriak a hasonló leírások. "Mindenestül szeretem. ... Arcszíne, nyaka, egész kicsi alakja csodálatos. Százféle dolgot tud, simogat, üt, keresztet vet, bocsánatot kér, bókol, kezet csókol, vállat von, táncol, hízeleg, megcsipkedi az állát –mindenestül nagyon bájos. Órákig elnézem." (35)

Számos más mű is ugyanígy, odaadóan írt a kisgyermekekről, a XVII. században. 1666-ban Varet "A gyermekek keresztényi nevelése" c. művében megállapította, hogy a "gyermekek nevelése egyike a legnagyobb fontosságú dolgoknak a világon." (36)

1687-ben Coustel leírta a gyermekek nevelésének szabályait, amelyek szerint "szeretni kell a gyerekeket, legyőzve azt az ellenszenvet, melyet a gondolkodó főkben ébresztenek. Tekintetbe véve a gyermek külsejét, mely tökéletlenségről és gyengeségről tanúskodik mind testben, mind szellemben, bizonyos, hogy sokra nem becsülhetjük őt. Megváltoznak azonban érzéseink, ha a jövőre nézünk, s ha egy kicsit a Hit jegyében cselekszünk." (37)

Hosszan idézhetnénk még a XVIII. sz.-i példákat, hosszú sora van az akkor született nevelési célzatú műveknek, de amint látható, elsősorban a felnőtteket "győzködik" ezek az írók, a szülőknek akarják elmagyarázni, miért és mennyire fontos a kisgyermekekről való gondoskodás. A nőknek írott orvosi szakkönyvek, ill. ezek népszerűsítő változatai hoznak majd átalakulást, hiszen ezekben megtalálhatóak már a csecsemő és a kisgyermek testének ápolására vonatkozó útmutatások, jótanácsok, és az is hangsúlyossá vált a XIX. sz.-ra, hogy mindez, azaz a testi egészség, a lelki egyensúly a boldog gyermekkor (és felnőttkor) alapja. Spanyol földön például 1801-02-ben jelent meg Manuel Fodere könyve, 8 kötetben, amelyben már olvashatunk a

terhes nők gondozásáról, és arról, hogy ez mennyire fontos a születendő gyermek szempontjából. Tiszta levegőt, napfényt, tisztaságot és testápolást ajánlott a várandós nőknek, valamint vidámságot és nyugalmat, azért hogy jó érzelmi állapotban legyen a magzat is, kellemesen érezze magát az anyaméhben. (38)

Könyvek sora született a gyermekgondozás megkönnyítésére, pl. a "Jóbarát" vagy a "Gyakorlati higiénia családi használatra" (Barcelona, 1873.) (39)

Ugyanakkor Spanyolországban még a XIX. századra sem csitultak el azok a viharok, amelyek a dajkák alkalmazását már a középkortól kísérték. Asztúriából, Galíciából, a Santanderi-hegyekből származtak általában azok a szegény nők, akik dajkaságot vállaltak. 1888-ban Barcelonában ülésezett az a 2. Orvostudományi Kongresszus, amelyen az áldatlan állapotok megszüntetése érdekében bemutatták az "Alapelvek a barcelonai dajkák alkalmazásának szabályozásához" c. dokumentumot. (40)

Szintén a kisgyermekek érdekeit szolgálta az az 1883-as madridi kiadású újság, amelyet Tolosa Latour szerkesztett "Az anya és a gyermek" címmel, és a kicsik gondozásával foglalkozott. (41)

Más országokban is természetesen fellendült a hasonló témával foglalkozó könyvek kiadása, ez jelzi a nagyobb odafigyelést a kicsikre. Az angol, francia és német nyelven írt munkákat azonban hamar – szinte 1-2 éven belül – lefordították magyarra, így ma is tanulmányozhatóak –a spanyol munkáktól eltérően. A század végén jelent meg például Braidwood Murray P. könyve (42), amelyben a bőrről, testtartásról, szopásról, fogzásról, etetésről stb. értekezik. Ebben a könyvben leírta, hogy minden anyának magának kell gyermekét gondoznia, köteles gyermeke érdekében saját egészségére vigyázni, őt "tejjel és meleggel" ellátni, kicsinye egészségére is éberen figyelni. Máig megszívlelendően foglalata össze legfőbb mondandóját az angol orvos: "Az újszülött csecsemőt olybá tekinthetni, mint egy tömb élő földanyagot, mely különféle alkatrészekből (sejtszövetekből) áll s melyet helyes gondozással, egészséges lénnyé lehet fejleszteni, de viszont igen egyszerű eszközökkel fokozatosan vagy hirtelen is meg lehet semmisíteni." (43)

"Dr. Combe A. helyesen jegyzi meg "A csecsemő táplásáról" című művében: "Sok anya kevesebb készültséggel fog hozzá gyermeke táp-

lásának igen fontos feladatához, mint valamely növényéhez vagy virágéhoz, melynek gondozására vállalkozott, pedig a gyermek életéhez és boldogságához van egész lelke hozzákötve. Férjhez megy és anyává lesz anélkül, hogy csak sejtené is, mennyire járatlan a legelemibb ismeretekben annak a gyermeknek a mivoltáról és életműködéséről, akit táplálni és fölnevelni van hivatva. Mikor aztán a gyermek szenvedéseinek láttára szíve összefacsarodik és nem tudja, mitévő legyen, hogy kisdedét megmentse a fenyegető veszedelemtől, akkor keservesen fájlalja tudatlanságát és tehetetlenségét." (44)

A francia Ernest Legouvé művét is lefordították magyarra. Ő hozzánk hasonló feladatra vállalkozott, megpróbálta összefoglalni a gyermek történetét, bemutatva így korának állapotait, amikoron a gyermek "nem csupán csak tagja a családnak, ... hanem valaki, önálló egész!" (45)

Amint röviden áttekintettük, láthatjuk, hogy nem könnyű és nem rövid út vezetett a gyermek efféle értékeléséhez. Hosszú évszázadok átalakulása, a gondolkodás számos ok miatti megváltozása kellett a XIX. századi értékelések megszületéséhez, és ma is ezekből a változásokból merítünk a kisgyermekekkel kapcsolatosan. A csecsemő- és kisgyermekkor ma már – nálunk éppúgy, mint Európa más részein – nagy tiszteletnek és odafigyelésnek örvend; nemcsak a szakemberek, de az egyszerű szülők is jól ismerik és tudják az ápolás, gondoskodás, nevelés fontosságát. Munkájukat ma fejlett intézményhálózat, lelkes szakembergárda segíti – ez a rendszer nem is hasonlítható a korabeli dajkákhoz, menhelyekhez. A kép szinte rózsásnak látszik, de mintha kísértene a múlt. Boldogan szoptat-e ma minden anya? Valamennyi kisgyermeket szeretettel várják-e a világra? Eltűnt-e a hanyagság, a szidás, az ütleg? Nagyot fejlődött vagy csak gyerekcipőben jár még az orvosi felvilágosítás? Van-e értelme 1992-ben a középkor kisgyermekeinek szenvedéseit felemlegetnünk?

Legyen tanítómesterünk ezután is a történelem, a csecsemők történetét ne tekintsük színes, hátborzongató, mégis szórakoztató eseménysorozatnak.

Minden kisgyermek felénk kiált, akit valaha nem szerettek, nem kívántak a világra, és legyen ez figyelmeztetés: Maxima debetur puer reverentia, (Juvenalis) azaz: Meg kell adni a gyermeknek a legnagyobb tiszteletet! (46)

Ha mindössze ezt a mondatot őrizzük meg fülünkben és szívünkben, biztosan sokat fogunk tenni a mai és a még meg sem született kisgyermekekért.

Jegyzetek

1. Gondoljunk csak az egyházatyákra vagy akár a humanista pedagógiai írásokra (pl. J. L. Vivès vagy Erasmus művei), ahol folyamatosan hivatkoznak a szerzők az ókori "pogány" gondolkodók műveire.

2. Bäder Andor: A nő biológiai szerepe a társadalomban az őskortól a reneszánszig. (Medicina, Bp., 1964.) 215. o.

3. Zumthor: Hollandia hétköznapjai Rembrandt korában. (Gondolat, Bp., 1985.)

4. Bäder Andor: i. m. 216. o.

5. Zumthor: i. m. 112. o.

6. Bäder Andor: i. m. II. 298. o.

7. Lásd J. Delumeau "La peur en Occident" c. művében.

8. –Kaari Utrio: Éva lányai. (Corvina, Bp., 1989.) 233. o.

–Evelyne-Sullerot: A női nem - Tények és kérdőjelek. (Gondolat, Bp., 1983.)

–Bäder Andor: i. m.

–La femme italienne ... (Rodochani, Paris, 1907.)

–Ph. Aries: Gyermek, család, halál. (Gondolat, Bp., 1987.)

–Zumthor: i. m.

9. Kaari Utrio: Éva lányai. (i. m.) 234. o.

Egy 1780-as párizsi becslés szerint a városban 21 ezer gyermek született, ebből 17 ezret küldtek vidékre szoptatós dajkához, 2-3 ezret lelencházba adtak, kb. 700-nak otthon volt dajkája, és csak mintegy 700-at szoptatott az édesanyja.

10. uo. 235. o.

11. Zumthor: i. m. 114. o.

12. Utrio: i. m. . o.

13. Bäder A.: i. m. II. 297. o.

14. Zumthor: i. m. 114. o.

15. Utrio: i. m. 241. o.

16. uo.

17. Bäder A.: i. m. II. 297. o.

18. Utrio: i. m. 242. o.

19. uo.

20. Idézi Zumthor, i. m. 115. o.

21. uo. 115. o.

22. J. Delumeau: La civilisation renaissance 432. o.

23. Idézi Ph. Aries, i. m. 74. o.

24. uo. 76. o.

25. Utrio: i. m. 243. o.

26. J. Delumeau: i. m. 431. o.

27. Utrio: i. m. 243. o.

28. E. Sullerot (Szerk.): i. m. 457. o.

29. Utrio: i. m. 230. o.

30. F. Braudel: Anyagi kultúra, gazdaság és kapitalizmus XV–XVIII. század. (Gondolat, Bp., 1985.) 87. o. Lásd még Wrigley: Népesedés és történelem (Kossuth, Bp., 1983.)

31. uo.

32. J. Delumeau: i. m. 433. o.

33. uo. 434. o.

34. Ph. Aries: i. m. 49. o.

35. Mme de Sévigné: Lettres (1672. jan. 8.) Idézi Ph. Aries, i. m. 57-58. o.

36. uo. 149. o.

37. o. 149. o.

38. Fodere M. F.: Las leyes ilustradas por las ciencias fisicas o Tratado de medicina legal y de higiene publica ... Madrid, 1801-02. 8. tom. Idézi Maria del Carmen Simon Palmer Silva: La higiene y la medicina de la mujer española a traves de los libros (siglo XVI a XIX.) 81. o.

39. El buen amigo o Higiene práctica para uso de las familias (1873. Barcelona). Idézi Silva, i. m. 76. o.

40. o. 83. o.

41. o. 83. o.

42. Baidwood Murray P.: Anyák tanácsadója és útmutatója gyerekeik ápolásánál (Bp., 1897.)

43. o. 26. o.

44. o. 27. o.

45. Legouvé Ernest: Atya és fiú a tizenkilencedik században I. k. (Franklin, Bp., 1878.)

46. o. 6. o.

A konferencia előadói:

Ambrus Attiláné Kéri Katalin – JPTE, Pécs

Dr. Andrásfalvy Bertalan –Művelődési és közoktatási miniszter

Bakos Gabriella – XXI. ker. Kórház, Budapest

Balogh Györgyi – CSOMI, Budapest

Dr. Barkó Éva – OCSGYI, Budapest

Prof. Ragnar Berfenstam – University of Uppsala

Bimbó Zoltánné – Mentálhigiénés Csoport, Eger

Dr. Bollók Sándor – Marcali Kórház, Balatonkeresztúr

Dr. Borbély Sjoukje – GYPTF, Budapest

Dr. Buda Béla – Nemzeti Egészségvédelmi Intézet igazgatója, Budapest

Csizmadia Ferencné – II. ker. Nevelési Tan., Budapest

Dr. Estefánné Dr. Varga Magdolna-Dr. Bodnár Gabriella – EKTF, Eger

Fekete Gáborné – ANTSZ Int., Szigetvár

Forray Katalin – BOMI, Budapest

Galambos Katalin – Békéscsaba

Dr. Gáll Ferencné – Illyés Gyula Pedagógiai Főiskola, Szekszárd

Dr. Gulácsy Éva – ANTSZ Eü. védelmi O., Szeged

Prof. Hámori József – JPTE Rektor

Hámori Mária-Ispánovics Ágnes – Logop. Óvoda, Budapest

Dr. Hűvös Éva – DOB, Budapest

Dr. Kardos Ferenc – Erzsébetvárosi Nev. Tan., Budapest

Prof. Klein Sándor – JPTE BTK, Pécs

Dr. Komlósi Ákos – JPTE, Pécs

Prof. Komlósi Sándor – MTA PAB I. Szakbiz. elnöke

Korintus Mihályné – BOMI, Budapest

Kökény Vera- Gergely György – Budapest

Dr. Kucsera Edit-Dr. Hollós Mária – Tatabánya

Dr. Lachata István – EKTF, Eger

Dr. Lust Iván – Pszichoanalitikus Serdülőterápiás Intézet, Budapest

Dr. Majoros Mária – CSOMI, Budapest

Prof. Morava Endre – B.m. Tisztifőorvos

Dr. Páva Zsolt – Pécs alpolgármestere

Dr. Püspöky Gabriella – CSOMI, Budapest

Dr. Ranschburg Jenő – MTA Pszich. Int.; ELTE, Budapest

Dr. Révész Piroska- Dr. Buczkó István – Heim P. K., Budapest

Prof. Nancy Robinson – University of Washington

Dr. Sándor Jánosné – Kórház-Gyermekrendelő, Pápa

Stróbl Mária – BOMI, Budapest

Sugárné Dr. Kádár Júlia – MTA Pszich. Int., Budapest

Dr. Szabó Zsuzsa –ANTSZ Eü. Nev. Debrecen

Tardos Anna – BOMI, Budapest

Prof. Tóth József – TIT B.m. Szervezet elnöke

Tóth József – Városi Kórház, Szigetvár

Tőrösné Fehér Ildikó – OCSGYI, Budapest

Varga Andrea

Vastagh Zoltán – JPTE, Pécs

Vigassyné Dezsényi Klára – Népjóléti Minisztérium főosztályvezetője, Budapest

Zsolnai Anikó – JATE, Szeged

